

pacem, et id faciet ea ratione, quoniam iniquum erat ut multi contra me unum pugnarent. Quod si hoc duriusculum videatur, poterit cum Euthymio ita exponi: « Redimet in pace, » id est, sine labore meo, « animam meam, » id est, vilam meam, « ab his qui appropinquant mihi, » ut mihi noceant, quoniam isti ipsi antea inter multos alios erant mecum: proinde proditorie et injuste contra me pugnabant, qui paulo antea in meis castris militabant. Impletum est hoc in Davide, qui in prelio contra Absalonem sine labore vicit, quia domi remansit, ut dicitur II Reg. xviii. Impletum quoque est in Christo, qui liberatus est a morte per resurrectionem omnino in pace, et sine labore.

21. EXAUDIET DEUS, ET HUMILIABIT ILLOS, QUI EST ANTE SÆCULA.

« Exaudiet, » inquit, me, qui oppugnor injuste, « et humiliabit eos, » qui me oppugnant, is « qui est ante sæcula, » id est, Deus creator sæculorum. In hebræo significantius habetur: *Qui solet ab initio*, id est, qui ab initio mundi iudex sedet omnium hominum, is iudicabit pro me, et condemnabit adversarios meos.

22. NON ENIM EST ILLIS COMMUTATIO, ET NON TIMEBURT DEUM: EXTENDIT MANUM SUAM IN TRIBUENDO.

Merito, inquit, humiliabit illos justus iudex, quia « non est illis commutatio; » obdurati enim sunt, neque ponit eos sceleris sui; « et non timebunt Deum, » sed magis homines reveriti sunt, ideo Deus « extendit manum suam in retribuendo » singulis prout merentur. Non desunt, qui illud, *non est illis commutatio*, volunt debere exponi: Non est illis redditio vicissitudinis, et hanc esse vim græcæ vocis. Sed vox hebraica non potest accipi pro redditione vicissitudinis: nam S. Hieronymus recte verit, *non mutantur*, et similiter reddidit Symmachus, Theodoro teste: proinde si velimus concordare codicem græcum cum hebraico, oportet vocem illam ἀντιτάξις accipere hoc loco pro commutatione hominis a vitio ad virtutem, non pro permutatione unius rei cum altera; et potest ita accipi, ut communiter accipiunt Interpretes tum græci, tum latini, quia vox illa generalis est.

23. CONTAMINAVERUNT TESTAMENTUM EJUS, ET DIVISI SUNT AB IRA VULTUS EJUS: ET APPROPINQUAVIT COR ILLIUS.

Illic versiculus obscurissimus est propter mutationes numeri singularis in numerum multitudinis. In hebræo habetur in singulari: *Contaminavit testamentum ejus, diviserunt*, sive *molliaverunt præ butyro os suum*, vel *os ejus*; sed cum dicitur, *contaminavit*, potest exponi, *contaminavit unusquisque testamentum ejus*, quod est idem cum illo, *contaminaverunt testamentum ejus*. Illud etiam, *præ*

butyro, si legatur vox hebraica חמאתי *chama-hoth*, per ה, non per א, significabit *præ ira*, vel *ab ira*, ut verunt Septuaginta Interpretes. Illud etiam, *diviserunt*, potest etiam significare, *divisi sunt*: nam utramque significationem habet vox חלקו *chalecu*; sensus igitur hic erit: Deus juste extendit manum suam in retribuendis supplicis inimicis meis, quoniam illi non solum non voluerunt mutari de vitio ad virtutem, sed magis ac magis contaminaverunt testamentum, sive pactum ejus, malis suis operibus, prævaricando leges ejus: propterea « divisi sunt, » hoc est, dispersi ac dissipati sunt ab ira vultus Dei, « quia appropinquivit cor illius, » Dei videlicet, ad eos puniendos.

24. MOLLITI SUNT SERMONES EJUS SUPER OLEUM, ET IPSI SUNT JACULA.

Redit ad malitiam præcipui proditoris, qualis fuit Achitophel respectu Davidis, et Judas respectu Christi. Molliti, inquit, sunt sermones ejus super oleum, « id est, præ oleo; » et tamen ipsi sermones ejus non sunt verba, sed jacula, sive lanceæ; delectant aures, feriunt corda: tales sunt omnes occulte detractiones, omnes blanditiæ mercetricum, omnes persuasiones hereticorum, omnes proditorum simulationes.

25. JACTA SUPER DOMINUM CURAM TUAM, ET IPSE TE ENUTRIET: NON DABIT IN ÆTERNUM FLUCTATIONEM JUSTO.

Consolatur Propheta in fine Psalmi se, et sui similes, atque exhortatur ad fiduciam totum in Domino collocandam, qui sine dubio sollicitus est pro servis et amicis suis, ut S. Petrus admonet in I Epist. cap. v: « Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi est cura de vobis, » quod ipsum copiose, et multis exemplis allatis Christus ipse monet, *Matth. vi*. Quæ non eo pertinent, ut otiose vivamus, et de victa querendo solliciti nullo modo simus, sed ut non anxie et perturbate vivamus, ac ut præcipuum spem et fiduciam non in nostris viribus, vel industria, sed in Dei misericordia et providentia colloceamus. « Jacta, » inquit, o anima mea, et quisquis es timens Deum, « in Dominum curam tuam, » id est, relinque providentiæ divine curam eorum, que tibi necessaria sunt ad vitam, sive sustentandam, sive protegendam; « et ipse te enutriet, » ipse tibi de necessariis omnibus providebit, benedicens laboribus manuum tuarum, et prosperans omnia opera tua; nec solum enutriet te, sed etiam defendet ab inimicis, etsi aliquando fluctuari justum permiserit ad probandam patientiam, sive defectu rerum necessariarum ad vitam, sive persecutionibus impiorum: tamen hæc non diu durabit, quia non permittet Deus justum in æternum errumnarum fluctibus agitari: æterna enim tribulatio solis impiis reservatur, ut dicitur in sequenti versiculo.

26. TU VERO, DEUS, DEDUCES EOS IN puteum INTERITUS.

Impios videlicet, tu Deus iudex deduces in puteum mortis, unde nunquam emergere poterunt. Vocatur autem *puteus interitus* ipsa gehenna ignis æterni, in qua qui decidunt, perpetuo moriuntur; vivunt enim semper in penis, ut semper moriantur, et mortis finem, quem cupiunt, nunquam inveniunt.

27. VIRI SANGUINUM, ET DOLOSI NON DIMIDIABUNT DIES SUOS: EGO AUTEM SPERO IN TE, DOMINE.

Non solum viri, qui insidiantur sanguini, præcipitabuntur in puteum mortis æternæ, sed etiam hic in terris non diu vivant: justum enim judicium est, ut qui vitam eripiunt, vitam perdant. Sic enim Deus ait *Genes. ix*: « Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius; » et Dominus *Matth. xxvi*: « Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt. » Sed hæc omnia testimonia tum Psalmi hujus, tum Genesis et Evangelii, non significant omnes omnino, qui occidunt, esse occidendos; sed eos tantum, qui injuste occidunt, et eos præcipue, qui ex insidiis occidunt: illi enim proprie sunt viri sanguinum

et dolosi. Deinde neque significant omnes omnino, qui ex insidiis occidunt, gladio perituros, sed ut plurimum fieri, ut occidantur vel a iudice, vel ab hostibus, vel a se ipsis, vel a casu aliquo, qui tamen respectu Dei non sit casus, sed dispositio providentis ipsius. Denique illud, *non dimidiabunt dies suos*, non est accipiendum mathematicè, id est, nimis subtiliter; sed est modus loquendi, quo vite brevitatis significatur. Quod autem quidam objiciunt ex *Psalm. lxxii*: « Et dies pleni inveniuntur in eis, » non impedit veritatem hujus versiculi; nam S. Hilarius hoc loco scribit, verba illa intelligi de justis, hæc de iniquis: quod si etiam quis contendat, utraque intelligi de peccatoribus, responderi poterit illud non dici de viris sanguinum et dolosis, sed de aliis peccatoribus, vel de paucis quibudam, qui interdum extra communem regulam diu vivere permittuntur. Concludit Propheta illis verbis sibi valde familiaribus: « Ego autem sperabo in te, Domine, » quæ videntur referenda ad omnia supra dicta, ut sensus sit: Ego autem, tum ut liberer a proditoribus, qui sunt hostes occulti; tum ut evadam inimicis manifestos; tum ut non incidam in penas impiorum, ut non cadam in puteum interitus, ut dies mei in medio cursu non deficiant: sperabo in te, Domine, non in viribus meis.

PSALMUS LVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — In finem. 1. Pro populo, qui a sanctis longe factus est, David in tituli inscriptionem, cum tenuerunt eum Allophyliti in Geth.

2. Miserere mei, Deus, quoniam conculeavit me homo: tota die impugnavit me tribulavit me.

3. Conculeaverunt me inimici mei tota die, quoniam multi bellantes adversum me.

4. Ab altitudine diei timebo: ego vero in te sperabo.

5. In Deo laudabo sermones meos, in Deo speravi: non timebo quid faciat mihi caro.

6. Tota die verba mea execrabantur: adversum me omnes cogitationes eorum, in malum.

7. Inhabitabant, et abscondent: ipsi calcaneum meum observabant.

Sicut sustinuerunt animam meam, 8. pro nihilo salvos facies illos: in ira populos confringes. Deus, 9. vitam meam annuntiavi tibi: postulosi lacrymas meas in conspectu tuo.

Sicut et in promissione tua, 10. Tunc convertentur inimici mei retrosum.

V. s. n. — Victori, pro columba muta, et quod prociat alterit David humilis, et simplex, quando tenuerunt eum Palestini in Geth.

Miserere mei, Deus, quoniam conculeavit me homo: tota die pugnavit me tribulavit me.

Conculeaverunt me insidiatores [h. decantatores] mei tota die: multi enim qui pugnant contra me, Alisime.

Quicumque die territus fuero, ego [al. tac. ego] in te confidam.

In Deo laudabo verbum ejus [al. tac. ejus], in Deo speravi: non timebo quid faciat mihi caro.

Tota die sermonibus me affligebant: contra me omnes cogitationes eorum, in malum.

Congregabuntur abscondite, ipsi [al. tac. ipsi] plantas meas [h. calcaneos meos] observabant: expectantes animam meam.

Quia nullus est salvus in eis: in furore populos detrahe, Deus.

Secretiora mea [h. motum meum tu] numerasti, pone lacrymam meam in conspectu [h. utre] tuo, sed non in narratione tua.

In quocumque die invocavero te, ecce cog-
novi quoniam Deus meus es.

11. In Deo laudabo verbum, in Domino lau-
dabo sermonem; in Deo speravi: non timebo
quid faciat mihi homo.

12. In me sunt, deus, vota tua, quæ reddam,
laudationes tibi.

13. Quoniam eripuisti animam meam de
morte, et pedes meos de lapsu: ut placeam coram
Deo in lumine viventium.

Argumentum. — Stropha tres, quarum prima vers. 2-5, et secunda vers. 6-12, canit mala quæ patitur vates ab
adversariis vitæ suæ insidiantibus, ac spem quam repositam habet in Jova; tertia vers. 13-14, liberati a periculo
gratias refert.

1. Præcentori, de columba muta remotorum, Davidis carmen mysticum,
cum comprehenderunt eum Philistæi in Geth.
2. Miserere mei, Deus;
nam inhiat mihi homo,
toto die pugnans premit me.
3. Liliant insidiatore meo toto die,
nam (sunt) multi sunt bellantes mihi insolenter.
4. Quo die timeo,
ego in te fiduciam colloco.
5. De Deo glorior, de verbo ejus;
in Deo fiduciam colloco, non timeo:
quid faciet caro mihi?
6. Quotidie res meas affligunt;
contra me omnia eorum cogitata in malum.
7. Conveniunt, abscondunt *laqueos mihi*;
ipsi calcaneos (vestigia) meos observant,
quandoquidem insidiantur vitæ meæ.
8. Propter malitiam eorum demitte in illos *fulmen*,
in ira tua gentes dejice (sterne), Deus.
9. Fugam meam (fugæ meæ gressus) numerasti;
pone lacrymas meas in utroque tuo:
nonne in libro tuo consignata sunt?
10. Tunc convertentur retrorsum hostes mei, in die quo invocavero;
hoc scio, Deum esse pro me.
11. De Deo glorior, de verbo ejus;
de Jova glorior, de verbo ejus.
12. In Deo fiduciam colloco, non timeo:
Quid faciet homo mihi?
13. Super me, Deus, vota tua;
solvam eucharistica sacrificia tibi.

Tunc convertentur inimici mei retrorsum, in
quocumque die invocavero: hoc scio, quia Deus
meus es [al. add. *tu*].

In Deo laudabo verbum: in Domino prædi-
cabo [*h. laudabo*] sermonem.

In Deo speravi: non timebo quid faciat mihi
homo. In me sunt, Deus, vota tua: reddam
gratiarum actiones tibi.

Quia liberasti animam meam de morte, et pe-
des meos de lapsu: ut ambulem coram Deo in
luce viventium.

14. Nam liberasti animam meam a morte;
nonne pedes meos (liberasti) ab impulsione *ad lapsum*,
ut ambulem coram Deo in luce viventium?

NOTE.

Vers. 1. cf. I Sam. xxi, 10. *Remotorum*, puta hominum, exsulum; alii, a locorum. Rosenmullero placet
Aben-Esre sententia, verba de *columba muta*, etc., initium esse carminis, ad cujus modulus David hunc
Psalmum composuit. Juxta Hengstenberg, tituli prima pars allegorica est, quam deinde secunda pars de-
clarat. Columba, quum sit innocenti e inermis symbolum, est Davides; muta dicitur eo sensu quo
Ps. xxxviii, 14; *remotorum*, id est, inter homines remotos, extraneos. *Carmen mysticum*: conf. argumentum
Ps. xvi. — Vers. 2. *Illo*, collective positum. *Pugnans*: alii, *vorator*, ob parallelismum. — Vers. 3. *Insolenter*:
alii, *erecta*, puta fronte: non male. — Vers. 5. *Verbo*, puta *lege*, ait Maurer; alii: auxilio promisso; quidam,
hoc sensu: mea in Deum fiducia efficiam ut appareat ejus in promissis fidelitas; vertique, in *Deo glorifi-
cabo sermonem ejus. Caro*, homo imbecillus: cf. Isai. xxxi, 3. — Vers. 6. *Affligunt*, i. e. impediunt; Heng-
stenberg, *verba mea affligunt*, i. e. in pravum sensum intorquent. — Vers. 7. *Pro conveniunt*, Maurer *desi-
derant a vita*, i. e. delitescunt. *Abscondunt sese ad insidias*, juxta multos. *Insidiantur*, proprie *attendunt
ad animam meam*; alii, *expectant*, vel *sperant*. — Vers. 8. Maurer cum multis, in *malitia sua*, ut *sperant*,
est *liberatio eis*. Alii: *Cum tanta malitia num fiet liberatio eis?* nequaquam. — Vers. 9. *Nonne*, certe. —
Vers. 13. *Super me*, i. e. meum jam est solvere vota tibi facta. — Vers. 14. *Ambulare coram Deo* est vitam
deo placentem agere. In *luce viventium*, iudex vivos.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, pro populo, qui a Sanctis longe factus est. David in tituli inscriptionem cum tenuerunt eum
Allophyli in Geth.

In hoc titulo habetur primo materia, sive argumentum Psalmi; deinde auctor, et excellentia Psalmi. Sed hæc
omnia pendunt ex historia, quæ habetur lib. I Reg. cap. xxi, ubi scribitur Davidem fugisse a Saule, qui eum que-
rebat ad necem; et pervenisse ad Achis regem Geth Philistæum: sed cum a Philistæis agnitus fuisset, et detentus
tanquam hostis ipsorum, simulasse insaniam et furorem, et eo modo e manibus eorum elapsus venisse in spelun-
cam quamdam, ibique ad eum congregatum fuisse populum quadringentorum hominum exulam et miseram. Ex
hæc historia colligitur populum elongatum a Sanctis, pro quo scribitur Psalmus, esse populum illum quadringen-
torum exulam, qui ad tabernaculum Dei accedere non poterant, sed cum Davide hoc atque illic vagabantur: et hæc
est argumentum Psalmi, deploratio miseriarum Davidis et populi ejus. Auctor et excellentia Psalmi continetur in
illis verbis: *David in tituli inscriptionem*: nam tituli inscriptio, non sensus igitur est: Patrius Davidis scriptus ab eo, quasi incisus
in columna, ad memoriam sempiternam. Sensus igitur est: Patrius Davidis scriptus ab eo, quasi incisus
in columna, ad memoriam sempiternam. Denique occasio scribendi fuit illa evasio de manibus Philistæum per
simulacrum stultitiam, quando tenuerunt eum Allophyli, id est, Philistæi in Geth. S. Hieronymus ita vestit hunc
titulum: *Pro columba muta. eo quod proci abierit David simplex et humilis, quando tenuerunt eum Philistæi in
Geth*. Quæ versio satis convenit cum verbis hebræicis, ut nunc habentur in libris; et pro columba muta, intelligitur
idem David, qui obmutet, quando stultum se flosit. Ceterum Septuaginta interpretes, viri doctissimi, sine dubio
recte vertentur, quod in libris hebræicis invenerunt. Ideo dicendum est, per columbam, quæ legitur in hebræo,
illos intellexisse populum, et vertisse sensum, non verba. Sæpe enim in Scripturis populus per columbam significatur,
Per vocem אֵלֶּם *elem*, quod significat *mutam*, illi vertentur, a *Sanctis*, id est a sanctuario, alii erant arca Dei; et, ut clarius
verso modo easdem litteras אֵלֶּם *mei*, quod est a *Deo*, et per *Deum* intellexerunt arcam Dei; et, ut clarius
S. Hieronymus vertit *simplicem*, et *humilem*, ipsi vertentur *inscriptionem tituli*, quia legerunt כִּתְּבָה *scribitur*
quod *inscriptionem* significat. S. Hieronymus et S. Augustinus totum Psalmum de Christo exponunt, qui per Davidem
figuratus est; et per tituli inscriptionem S. Augustinus titulum Crucis intelligit.

EXPLICATIO PSALMI.

1. MISERERE MEI, DEUS, QUONIAM CONGULGAVIT
ME HOMO: TOTA DIE IMPEGNANS TRIBULAVIT ME.
incipit ab oratione, et misericordiam postulat,

quoniam miseriam suam agnoscebat: patiebatur
enim indignam persecutionem Saulis, et cum ab
ea declinare vellet, incidit in graviorem Philisti-
norum; et ab utraque ad tempus liberatus, in

spelunca interim exul et inops delitescerebat. « Miserrere, inquit, mei, Deus, » qui miserorum unicuique soles esse refugium. « Quoniam conculcavit me homo, » id est Saul; dicit autem homo, potius quam Saul, ut opponat hominem Deo, quasi dicat: Tu, Deus, miserere, quandoquidem homo est, qui me tribulavit; cælum aspicio, dum a terra despicior; ad Dominum confugio, dum conservus me persequitur. « Tota die impugnant tribulavit me, » hoc est, non semel mihi nocuit, sed omni tempore mihi molestus fuit, neque me unquam quiescere passus est. Hæc verissima esse intelligit, qui legerit primum librum Regum. Neque difficile erit hæc omnia ad Christum applicare, qui propter nos factus est homo, et tamen homo semper eum impugnavit, et tribulavit a nativitate usque ad sepulturam, et postea corpus ejus, quod est Ecclesia, impugnare et tribulare non cessat, neque ad diem usque iudicii cessabit. Significat autem nomine hominis, cum dicitur: « Conculcavit me homo, » vel diabolus, qui in Evangelio Matth. xiii dicitur « inimicus homo, » vel ipsum genus humanum, quantum spiritui Dei caret, et nihil est nisi homo, juxta illud I Corinth. ii: « Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? » Et paulo infra: « Nonne homines estis? » unde et Dominus, Matth. xvi, distinguit Apostolos ab hominibus, cum dicit: « Quem dicunt homines esse Filium hominis? et vos autem, quem me esse dicitis? »

2. CONCLAVERUNT ME INIMICI MEI TOTA DIE: QUONIAM MULTI BELLANTES ADVERSUM ME.

Non solus Saul, sed omnes servi ejus Davidem persequuntur, et conterere nitentur. Nec solus diabolus, sed omnes ministri ejus adversus Christum et Ecclesiam bella gerunt, et gerunt.

3. AB ALTITUDINE DEI TIMEBO: EGO VERO IN TE SPERO.

Hæc variant hebræa et græca; nam in hebræo conjungitur altitudo cum versiculo superiore, hoc modo: *Nulli bellantes adversum me altissime; et deinde sequitur alter versiculus: Deum timebo, ego in Deo confidam.* Sed de hac distinctione Judæorum parum laboramus, quoniam in textu antiquo nulla erat distinctio. In græcis codicibus additur negatio, hoc modo: « Ab altitudine dei non timebo; » et sic etiam legit S. Hilarius. Sed nostram lectionem approbat S. Hieronymus in epist. ad Surianum et Fretellam, ubi dicit negationem esse superadditam; et in commentario hujus Psalmi utramque lectionem explicat. Igitur sensus est: Ego tametsi tam multos habeam inimicos, tamen non ab illis timebo, sed « ab altitudine dei timebo » id est, a divinis iudiciis timebo, quæ procedunt, ab altissimo lumine, quale est in meridie, quod lumen omnia penetrat, etiam intima cordium; sed

cum timore spem quoque adjungam: ego enim, qui timebo ab altitudine luminis tui, simul etiam in tua misericordia et bonitate confidam.

4. IN DEO LAUDABO SERMONES MEOS, IN DEO SPERAVI: NON TIMEBO QUID FACIAT MIHI CARO.

Explicat clarior fiduciam suam et rationem fiducie. Deus enim per Samuelen olim promiserat Davidi regnum; nam lib. I Reg. cap. xiii, dicit Samuel de Davide: « Q. misit sibi Dominus virum secundum cor suum, et præcepit ei ut esset dux super populum suum; » ac deinde eodem lib. cap. xvi, jussit eum inungi in medio fratrum ejus. Hæc igitur promissio erat causa fiducie, et de hoc dicit: « In Deo laudabo sermones meos, » id est, fretus auxilio Dei, laudabo aliquando promissiones mihi factas a Deo, tanquam verissimas, quando videlicet complete fuerint. « In Deo speravi, » ad implendas scilicet ejus promissiones; et ideo « non timebo quid faciat mihi caro, » id est, non timebo minas et persecutiones inimicorum meorum, qui caro sunt, id est, infirmi et fragiles, si cum Deo, qui mihi salutem et regnum promisit, comparetur. In hebræo habetur, *laudabo verbum ejus, sed non repugnat nostræ lectioni, quæ habet, sermones meos, siquidem illæ promissiones erant Dei, quia ille promiserat, et erant Davidis, quia illi promiserat.* Potest etiam fieri ut Septuaginta Interpretes non legerint דברו *debaro, verbum ejus, sed דברי דברי, verbum meum; sola enim differentia consistit in una minima littera.* Non erit difficile de Christo exponere hunc versiculum, siquidem Angelus promittens Virgini, ait: « Dabit ei Dominus sedem David patris ejus, » etc.; et ipse Christus verissime dicere potuit: « Non timebo quid faciat mihi caro. »

5. TOTA DIE VERRA MEA EXECRABANTUR, ADVERSEM ME OMNES COGITATIONES EORUM IN MALUM.

Redit ad explicandam malitiam adversariorum suorum, ac dicit eos toto tempore, quo apud illos fuit, non cessasse vituperare omnia verba et facta ejus, et excogitare quomodo eum perderent, quod non minus convenit in scribas et phariseos calumniantes verba et opera Christi, et consilia agitantes de morte ejus, quam in Saulen et ministros ejus erga Davidem. Dixit autem verba et opera, quia vocabulum *verbi* apud Hebræos et *verba et opera* significat.

6. INHABITABUNT, ET ABSCONDENT: IPSI CALCA- NEUM MEUM OBSERVABUNT.

Addit aliam malam adversariorum suorum qualitatem. « Inhabitabunt, inquit, et abscondent, » id est, simul habitare solebant mecum, tanquam amici et contubernales; et interim abscondebant se, et tecte alque occulte machinabantur dolos. « Et calcaneum meum, » id est, gressus meos, actiones meas « observabant, » ut

me ad casam impellerent. Hæc enim erga Davidem ministri Saulis, et erga Christum Judæi fruebant. Quamvis autem verba, *inhabitabunt et abscondent*, sint futuri temporis, tamen apud Hebræos pro præterito, ac præsertim pro imperfecto præterito frequenter accipiuntur. S. Hieronymus ex hebræo vertit, *congregabantur*; sed vox hebraica יגורו *laguru* a Septuaginta lecta est יגורו *laguru*, per 7, non per 7.

7. SICUT SUSTINGERUNT ANIMAM MEAM, PRO NIHILO SALVOS FACIES ILLOS: IN IRA POPULOS CONFRINGES.

Predicti nunc ruinam adversariorum suorum, justo iudice Deo illis reddente, quod proximo suo facere cogitaverunt. « Sicut, inquit, sustingerunt animam meam, » id est, sicut in abscondito observantes expectaverunt vitam meam, ut eam perderent: ita tu Deus, « pro nulla re eos salvos facies, » id est, nullo modo salvabis, sed « in ira tua populos illos confringes, » et ad interfectionem persequeris. Hoc impletum est in hostibus Davidis, qui cum Saule rege simul interierunt in montibus Gelboe, ut dicitur lib. II Reg. cap. ult. Impletum est quoque in hostibus Christi, qui consumpti fuerunt in obsidione Jerosolymæ a Romanis, et reliquie dispersæ inter gentes; sed multo magis implebitur in die ultimi iudicii. Hoc loco in codice hebraico et græco est manifesta corruptio: nam in hebraico, ubi nos habemus, *pro nihilo*, est על און *hal aen*, quod significat, *pro iniquitate*; sed legendum est, על און *hai aen*, *pro nihilo*: sic enim legunt Septuaginta, et ipse etiam S. Hieronymus, S. Hilarius, S. Augustinus et alii. In græcis quibusdam codicibus est *bonis, expelles*, et sic legunt et exponunt Theodoretus et Euthymius. Sed vera lectio est *obisus, salvabis*, quæ respondet hebraicæ, et exponitur ab omnibus fere interpretibus. Porro illud, *pro nihilo salvos facies illos*, S. Hilarius exponit: Resurgent quidem impii, sed *pro nihilo*, sive ad nihilum, quia non proderit illis resurrectio. Sanctus vero Augustinus in bonam partem explicat: *pro nihilo*, id est, sine meritis propriis, ex pura gratia salvabis illos. S. Hieronymus tum in versione, tum in *Commentario*, impios non salvandos dicit: quod magis coheret cum sequentibus, « in ira populos confringes. »

8. DEUS, VITAM MEAM ANNUNTIAVI TIBI: FORNISTI LACRYMAS MEAS IN CONPECTU TUO.

Postquam de supplicio inimicorum locutus est, revertitur ad precandum pro se, ac dicit: « Deus, vitam meam annuntiavi tibi, » id est, narraui in oratione cursum vite mee, transmigrations, varietates, labores: vox enim hebraica נודי *node* significat *mutationem* et *migrationem*; sed Septuaginta Interpretes verterunt, *vitam meam*, ut brevissime omnia comprehenderent: itaque per vitam intellexerunt cursum vite. Et tu « po-

suisi in conspectu tuo lacrymas meas, » id est, ego flens coram te exposui cursum afflictissimæ vite mee, et tu misericors et pius Pater non averisti faciem tuam, sed asperixisti cum misericordia lacrymas meas. In hebræo habetur, *pro in conspectu tuo, נודי node, quod utrum Hebræi significare dicunt.* Sed non solum Septuaginta verterunt, *in conspectu tuo*, sed etiam S. Hieronymus ex hebræo reddidit, *in conspectu tuo*, et sic habent omnes latini et græci codices. Quare vel vox illa significat *conspectum*, vel aliquid aliud legerunt, tum Septuaginta, tum S. Hieronymus. Parum autem refert, quod in hebræo habetur *numerasti*, pro eo quod nos habemus *annuntiavi*; nam facile potuit mutari persona secunda in primam addendo unam, vel alteram litteram hebraicam; et sensus est idem: nam et Propheta narrauit suæ vite miseriam, et Deus eas numeravit: idem autem verbum נספר *saphar, narrare* et *numerare* significat.

9. SICUT ET IN PROMISSIONE TUA; TUNC CONVERTENTUR INIMICI MEI RETRORSUM.

Prima pars hujus versiculi pertinet ad versiculum superiorem: nam non solum in codice hebraico conjunguntur hæc verba, *sicut et in promissione tua*, cum superioribus; sed etiam sic exponunt Hilarius, Hieronymus, Augustinus, Euthymius et alii. Itaque sensus est: « Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo, sicut et in promissione tua: id est, sicut promissisti te exauditorum deprecantes cum lacrymis, ita fecisti, quia « posuisti lacrymas meas in conspectu tuo, » ut eas exaudires; et cum exaudieris, « tunc convertentur inimici mei retrorsum, » id est, fusi, fugatique dissipabunt et peribunt. S. Augustinus exponit more suo in bonam partem, ut sensus sit: Inimici, qui antea præire nos volebant, et ad interitum docere, convertentur per penitentiam, et nos sequentur ad vitam, quomodo dixit Dominus Petro Matth. xvi: « Vade post me, Satana, scandalum es mihi, quia non sapis quæ Dei sunt, » id est, noli me præire, sed post me ambula, quoniam dum præire tentas, scandalum es mihi. Euthymius non minus utiliter exponit de demonibus, qui nos præire, et docere cupiebant ad gehennam: sed per gratiam Dei nostras preces audientes cogunt retrocedere, et nos oblatrantes sequi, dum propter meritum ad regnum, unde illi exciderunt.

10. IN QUACUMQUE DIE INVOCAVERO TE, EGRE COGNovi, QUONIAM DEUS MEUS ES.

Concludit gratias agendo, et laudando Deum. Ecce, inquit, experimento cognovi, quod in « quacumque die invocavero te, tu Deus meus es, » id est, tu declarabis exaudiendo, te *meum esse* Deum.

11. IN DEO LAUDABO VERBUM, IN DOMINO LAU-

DABO SERMONEM : IN DEO SPERAVI, NON TIMEBO
QUID FACIAT MIHI HOMO.

Hunc versiculum exposuimus : est enim omnino idem cum versiculo quarto, eo excepto, quod hic bis repetitur, « in Deo laudabo verbum : » quamvis enim Interpres primo verbum dixerit, deinde sermonem, tamen in hebreo et graeco est eadem vox utrobique. Quare poterat verbi, in Deo laudabo verbum, in Domino laudabo verbum. Cur autem primo dixerit, in Deo, deinde in Domino, ratio esse videtur, ut ostendat se confidere in Deo, ut iudice, quod significat nomen Dei, et ut executore iustitiae, quod significat nomen Domini, cui omnia serviunt. Adidit : « Non timeho quid faciat mihi homo, » ut declararet quod ibi dixerat, per os meum videlicet hominum intelligi debere.

12. IN MEIS EST, DEUS, VOTA TUA, QUAE REDDAM,
LAUDATIONES TIBI.

Pro his omnibus beneficiis pollicetur se persolutorum vota laudum in tribulatione concepla. « In me sunt, inquit, vota tua, » id est, in memoria mea sunt, sive in intimis precordiis apud me conservantur, ut non excidant, « vota tua, » id est, promissiones tibi facte a me. « Quae reddam laudationes tibi, » id est, quae vota reddam, vota videlicet laudum et gratiarum actionis, sive, quae

vota continent laudationes tibi assidue a me concinendas.

13. QUONIAM ERIPUISTI ANIMAM MEAM DE MORTE,
ET PEDES MEOS DE LAPSU : UT PLACEAM CORAM
DEO IN LUMINE VIVENTIUM.

Haec est summa beneficiorum divinatorum. « Quoniam eripuisisti animam meam de morte, » id est, vitam meam conservasti ab imminente morte, sive a Saule, sive ab Achis rege Philistinorum; « et pedes meos de lapsu, » id est, et conservasti me, ne laborer in peccatum inter tot et tantas tentationes, quibus provocabar, ut Saulem interficerem, vel ei maledicerem. Conservasti autem me a morte et a peccato, a morte corporali et spirituali, « ut placeam coram Deo, » sive ut ambulem (ut habet vox hebraica לְהִתְחַלֵּקְתְּ לִתְחַלֵּקְתְּ) placeas Deo « in lumine viventium, » id est, in lumine vite hujus temporalis, quo carent, qui mortui sunt; item in lumine fidelis et gratiae, quo carent infideles et peccatores, ut tandem perveniam ad lumen gloriae celestis, quo fruuntur illi, qui soli vere proprieque viventes dici possunt. Possunt haec etiam de Christo exponi, qui per resurrectionem liberatus est a morte carnis, et ab omni periculo subjacendi ulli passioni, et vivit, et regnat a dextris Patris in lumine viventium. Amen.

PSALMUS LVII

SECUNDUM HEBRAEOS.

V. v. — In finem. 4. Ne disperdas, David in
tituli inscriptionem, cum fugeret a facie
Saul in speluncam.

2. Miserere mei, Deus, miserere mei : quoniam
in te confidit anima mea.

Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec
transeat iniquitas.

3. Clamo ad Deum altissimum, Deum qui
benefecit mihi.

4. Misit de caelo, et liberavit me : dedit in
opprobriam conculcantes me.

Misit Deus misericordiam suam, et veritatem suam, 5. et eripuit animum meam de medio catulorum leonum : dormivi conturbatus.

Filii hominum, dentes eorum arma et sagittae,
et lingua eorum gladius acutus.

6. Exaltare super caelos, Deus : et in omnem
terram gloria tua.

V. s. h. — Victori, ut non disperdas David
humilem et simplicem, quando fugit a facie
Saul in speluncam.

Miserere mei, Deus, miserere mei : quoniam
in te speravit [al. spera] anima mea.

Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec
transeat insidiae.

Invocabo Deum altissimum, Deum ultorem
meum.

Mittet de caelo et salvabit me, exprobrabit
conculcantibus me. SEMPER. Mittet Deus misericordiam suam et veritatem suam.

Anima mea in medio leonum dormivi ferecipientium.

Filii hominum, dentes eorum lanceae et sagittae,
et lingua eorum gladius acutus.

Exaltare super caelos, Deus : in omni terra
gloria tua.

7. Loqueum paraverunt pedibus meis, et incurvaverunt animam meam.

Foderunt ante faciem meam foveam, et incidant in eam.

8. Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum : cantabo, et psallam dicam.

9. Exsurge, gloria mea, exsurge psalterium et cithara : exsurgam diluculo.

10. Confitebor tibi in populis, Domine, et psallam dicam tibi in gentibus.

11. Quoniam magnificata est usque ad caelos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua.

12. Exaltare super caelos, Deus : et super omnem terram gloria tua.

Rete paraverunt gressibus meis, ad incurvandam animam meam [h. incurvata est anima mea].

Foderunt ante me foveam, ceciderunt in medio ejus. SEMPER.

Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum : cantabo et psallam.

Surge [h. exurgiscere], gloria mea; surge [h. exurgiscere], psalterium et cithara : surgam [h. exurgiscar] mane.

Confitebor tibi in populis, Domine : cantabo [h. psallam] tibi in gentibus.

Quia magna usque ad caelos misericordia tua, et usque ad nubes veritas tua.

Exaltare super caelos, Deus : in omni terra gloria tua.

Argumentum. — Hujus Psalmi idem fere est argumentum, ac praecedentis. Strophae duae : vers. 2-5, precatio, periculi descriptio; vers. 6-12, pro liberatione gratiarum actio.

1. Praecentori, canendum ad modos carminis cujus initium est : Ne disperdas, carmen mysticum Davidis, cum fugisset a facie Saul in speluncam.

2. Miserere mei, Deus, miserere mei, nam in te confidit (confugit) anima mea, et in umbra alarum tuarum confido (confugio), dum transeat iniquitas.

3. Clamo ad Deum altissimum, ad Deum qui perficiet super me.

4. Mittet de caelis, et servabit me; licet probris afficiat me Deus inhians mihi, mittet Deus gratiam suam et fidem suam.

5. Anima mea (ego) in medio leonum jaceo inter flammantes, inter homines quorum dentes sunt hasta et sagittae, et quorum lingua est gladius acutus.

6. Effer te super caelos, Deus; super omnem terram sit gloria tua.

7. Rete paraverunt gressibus meis, quod (rete) incurvavit animam meam; foderunt coram me foveam : ceciderunt in eam.

8. Firmum est cor meum, Deus, firmum est cor canam voce et fidibus.

9. Exurgiscere, gloria mea; exurgiscere, lyra et harpa (nablium et cinnor), exsurgam diluculo!

10. Celebrabo te inter populos, Domine : canam te inter gentes.

11. Nam magna usque ad cœlos gratia tua,
et usque ad nubes fides (veritas) tua.
12. Effere te super cœlos, Deus;
super omnem terram sit gloria tua.

NOTE.

Vers. 1. Quod hic memoratur canticum *ne disperdas*, esse possunt quæ *Deut. ix, 26*, leguntur preces Mosaicæ, ut quæ facile ad cantum sacrum adhibita esse possint. Juxta Hengstenberg, locutio *ne disperdas* non est cujusdam carminis modus, sed verba sunt a Davide scriptis in periculis constituto frequenter prolata, quæ Psalmi hujus argumentum et quasi *symbolum* efformant. *Speluncam*, sive ea sit de qua I *Sam. xxi, 1*; si e ea, de qua *ibid. cap. xxiv, 1*. — Vers. 2. *Perficiet*, rem suo causam meam aget, me regem tandem constituat. Verterunt illa veteres, ac si *gamal* legisset. — Vers. 4. *Mittel* (in priori membro) quid? nil interest; satis est ut stet Deus pro me. Maurer, *dum probris officii inhiantem mihi*; Hengstenberg, *probris affect me homo inhians mihi*: quia, ait, אֵלֹהִים non Deo, sed hominibus congruit. — Vers. 5. Sensus: Vita mea summis exposita est periculis. *Flammantes*, homines iracundos; alii, *monstra flammæ spirantia*. — Vers. 6. Sensus: Potentem gloriosumque te prebe me liberando: nam, etc. — Vers. 7. *Animam meam*, me, ad terram jamjam prostratum. Pro *rete*, ante *incurrevit*, alii subaudiunt *inimicus*, vel *umbræque*. Maurer intransitive vertit, *incurrevit se*. — Vers. 9. *Gloria*, i. e. anima; alii, i. e. nablum et cinor, quæ sequuntur: minus recte. *Exurgam diluculo*; hodierni vertunt, *suscitabo auroram*, ut Ovidius de gallo, lib. XI *Metamorph. 397*:

Non vigili ales tibi cristali cantibus oris
Evocat auroram.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LVI.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, ne disperdas, David in tituli inscriptionem, cum fugeret a facie Sauli in speluncam.

Historia, cujus occasione Psalmus iste conscriptus fuit, habetur lib. I *Reg. cap. xxiv*; tunc enim David Saulem fugiens absconditus est cum aliquot ex suis in spelunca Engaddi, et cum Saul casu ad eam speluncam devenisset, et solus in eam intrasset, ut purgaret ventrem, David, qui in parte interiore latebat, incitatus a suis, ut interficeret Saulem, noluit id facere, ex qua historia colligitur argumentum hujus Psalmi simile esse argumento Psalmi superioris. In titulo nihil est novi, præter illa duo verba, *ne disperdas*, quæ quid significet, incertum est. S. Hieronius id refert ad Christi resurrectionem, per quam factum est, ne caro Christi in sepulcro corrumpatur: nam alla lectio habet, *ne corrumpas*. S. Augustinus et S. Hieronymus interpretantur de titulo crucis Christi, quem Pilatus noluit corrumpere ad petitionem Judæorum, quasi id prædixerit David hoc loco. Theodoretus et Euthymius exponunt de Davide, qui noluit occidere Saulem, cum impune posset. Itaque volunt ad æternam rei memoriam scriptum *ne disperdas*, sive *ne perdas*, quia David non perdidit Saulem. Sed quamvis hæc expositio in bene Psalmum quatuor, tamen in Psalmi xvi et xvii et xxiv, ubi est eadem sententia in titulo, non videtur quadrare. Alii volunt Davidem pro se rugare Deum, ut non sinat eum occidi, et periri. Alii denique arbitrantur, illis verbis significari instrumentum musicum, in quo Psalmi isti concinendi erant.

EXPLICATIO PSALMI.

1. MISERERE MEI, DEUS, MISERERE MEI: QUONIAM IN TE CONFIDIT ANIMA MEA.

2. ET IN UMBRA ALARUM TUARUM SPERABO, DONEC TRANSEAT INIQUITAS.

David in spelunca precatur Deum pro liberatione a persecutione Saulis, et in hoc figura Christi est, qui latens in spelunca in forma servi, cum esset Dominus omnium, orat pro liberatione corporis sui, quod est Ecclesia, a persecutione

Satane et ministrorum ejus. « miserere, inquit, mei, Deus, » id est, tu Deus misericors tolle miseriam, quam patior ob periculum vite, cui Saul insidiatur. « Miserere mei, quoniam in te confidit anima mea. » Confidentia in Deo est optima ratio, quæ allegari potest ad impetrandam misericordiam, cum Deus promiserit auxilium confidentibus in se. « Et in umbra alarum tuarum sperabo, » id est, non solum hactenus in te confidit anima mea; sed etiam perseverabo in hæc

confidentia toto tempore quo protectione indigebo, quod erit, « donec transeat iniquitas, » id est, donec fidem habeat hæc nostra peregrinatio, et exilium a patria cœlesti; tandem enim durabit iniquitas, quamdiu durabit peregrinatio, in qua mali bonis admixti sunt. Porro metaphora illa de umbra alarum Dei familiaris est Scripturæ sanctæ: nam in *Psalm. xvi* dicitur: « Sub umbra alarum tuarum sperabo; » in *Psalm. lxxii*: « In velamento alarum tuarum sperabo; » et in *Psalm. xc*: « Sub pennis tuis sperabis; » et Dominus *Math. xxiv*: « Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluiti? » Sensus autem est: Sperabo in protectione tua, quomodo sperant pulli in protectione gallinæ, quæ sub alas colligit eos, et mirabili zelo a milvo defendit. Significatur hæc metaphora ingens amor Dei erga suos electos, quos fovet et protegit, ut res sibi unice charas.

3. CLAMABO AD DEUM ALTISSIMUM, DEUM QUI BENEFECIT MIHI.

Ex hac fiducia qua sub umbra alarum Dei sperabit, prodibit clamor « ad Deum altissimum, » id est, ad supremum Judicem, qui super omnes alios judices in altissimo throno residet; et ratio clamandi erit experimentum proprium: jam enim expertus erat David, clamando ad Deum se multum profecisse. « Clamabo, inquit, ad Deum, qui benefecit mihi, » id est, qui ultus me est de inimicis meis: vox enim hebraica *gomer* hoc loco non significat *beneficere* absolute, sed *ulcisci*, ac per hoc benefacere ulciscendo innocentium injurias; unde S. Hieronymus vertit ex hebræo: *Invocabo Deum altissimum, Deum ultorem meum*. Qualis autem fuerit hæc ultio, habetur lib. I *Reg. cap. xxiii*. Nam cum Saul cinxisset exercitu suo montem, ad quem David confugerat, ut jam de vita sua pene desperaret, providentia divina fecit ut nuntius veniret ad Saulem, qui referret Philistæos cum magnis copiis in terram Israëlitarum se infundisse: quo nuntio accepto coactus est Saul recedere a persequendo Davide, cum magno suo opprobrio et dolore. Et hoc breviter attingitur in sequenti versiculo.

4. MISIT DE CÆLO, ET LIBERAVIT ME, DEDIT IN OPPROBIUM CONCUCCANTES ME.

5. MISIT DEUS MISERICORDIAM SUAM ET VERITATEM SUAM, ET ERIPUIT ANIMAM MEAM DE MEDIO CATULORUM LEONUM: DORMIVI CONTURBATUS.

6. FILII HOMINUM, DENTES EORUM ARMA ET SAGITTE, ET LINGUA EORUM GLADIUS ACUTUS.

« Misit de cælo, » auxilium videlicet, « et liberavit me, » quando cinctus legionibus hostium jarajam capiendus et occidendus eram. « Dedit in opprobrium concucentes me, » id est, exposuit probris Saulem et milites ejus, qui me ut

pulverem conculecabant et contemnebant, quando re infecta coacti sunt recedere, et Philistæis occurrere, ut supra diximus ex *cap. xxiii* lib. I *Reg. cap. xxiii*, inquam, de cælo misericordiam et veritatem, » quasi duas manus suas, « misericordiam » qua liberaret me, « et veritatem, » id est justitiam, qua hostes meos pudore et dolore afficeret. « Et eripuit animam meam, » hoc est, vitam meam, « de medio catulorum leonum, » id est, Saulis et militum ejus, qui ferocia leones juvenes, ac per hoc fortissimos, referebant. Sed etiam sic liberatus ab imminente morte, tamen « dormivi conturbatus, » quia timui detractiones et calumnias inimicorum meorum, quorum dentes et lingue ferunt instar lancearum et gladio- rum auctorum. In hebræo deest verbum *eripuit*, et sic vertit S. Hieronymus: *Animam meam in medio leonum dormivi ferocentium*. Sed in hebræo dicitur non est *dormivi*, sed *dormivi*, אֶשְׁכַּח *eshechah*, in prima persona. Quare vel exiit verbum *eripuit*, vel subintelligi debet; et quia Hebræi non habent casus, recte possumus vertere, tam *anima mea*, quam *animam meam*. Denique illud, *conturbatus*, quod Hieronymus vertit *ferocentium*, videlicet leonum, in hebræo proprie significat *ardentem, inflammatum*, quod satis apte convenit cum voce *conturbatus*: qui enim conturbati sunt, aestuare et ardere solent. Itaque lectio hebraica non difficeret cum nostra græca et latina concordari potest, et hunc sensum facere: *Animam meam eripuit de medio leuculorum, dormivi astutus, et conturbatus*. Cur autem dormierit conturbatus, quando jam liberatus erat, exponit cum addit: « Filii hominum, dentes eorum arma et sagitte, et lingua eorum gladius acutus, » id est, « dormivi conturbatus, » quoniam etiam si Saule recedente liberatus eram a morsu leonum, qui de propinquo mordent, tamen sciebam non deesse detractores et calumniatores, qui etiam longe ferunt, instar jaculorum et sagittarum; multi enim erant, qui calumniis suis incitabant Saulem adversus Davidem, ut ipse testatur lib. I *Reg. cap. xxiv*: « Quare, inquit, audis verba hominum loquentium: Querit David malum adversum te? » Porro phrasid illa: *Filii hominum, dentes eorum arma et sagitte*, est Hebræorum propria; sensus autem est: Filii hominum tales sunt, ut dentes eorum sint veluti lanceæ (hoc enim sonat vox hebraica אֶרֶב *arab*, pro qua Septuaginta reddiderunt *arma et sagitte*). « Et lingua eorum » veluti « gladius acutus: » quibus verbis significatur detractio, quæ per instrumenta dentium et lingue formatur, et non minus nocet et interimit, quam lancea, sagitta et gladius, cum incitet ad iracundiam, et sit causa malorum plurimorum.

7. EXALTARE SUPER CÆLOS, DEUS, ET IN OMNI TERRAM GLORIA TUA.

Expositio timore suo precatur Deum, ut ex

cendo justitiam in impios hostes suos, manifestet gloriam suam. « Exaltare, inquit, super caelos Deus, » id est, sede in altissimo throno, qui est super omnes caelos, ut judices; vel, exaltet nomen tuum super caelos coram angelis, « et in omnem terram » coram hominibus dilatetur « gloria tua, » ita ut omnes intelligant et laudent justitiam tuam.

8. LAQUEUM PARAVÉRUNT PEDIBUS MEIS, ET INCURVAVERUNT ANIMAM MEAM.

9. FODERUNT ANTE FACIEM MEAM FOVEAM, ET INCIDERUNT IN EAM.

Reddit causam eorum judicium Dei adversus hostes suos imploret. Nam praeter alia, inquit, « laqueum paraverunt pedibus meis, » id est, insidias mihi tenderunt, ut me quasi feram de improviso caperent. « Et incurvaverunt animam meam, » id est, atque his insidiis me affixerunt, ut praeter sollicitudinem incurvus ac moestus incederem. Deinde id ipsum repetit alia metaphora: « Foderunt, inquit, foveam ante faciem meam, » id est, foderunt foveam in itinere, quo iturus eram, ita ut fovea ante me esset, quamvis eam a me conspici non existimarent: illud enim, ante faciem meam, non significat, me aspiciente et vidente; sed in loco, qui ante me erat, et per quem transurus eram. « Et inciderunt in eam, » id est, paraverunt mihi periculum vitae, et ipsi in illud inciderunt: nam, ut dictum est supra ex cap. xxiii lib. I Reg., Saul insidiabatur vitae Davidis, et illo ipso tempore incidit in spelunca in manus Davidis, a quo poterat occidi, si David voluisset.

10. PARATUM COR MEUM, DEUS: PARATUM COR MEUM, CANTABO, ET PSALMUM DICAM.

Jam in fine Psalmi excitat Propheta spiritum suum in Deum, ac dicit: « Paratum cor meum, paratum cor meum, » id est, paratus sum vivere, paratus sum mori; paratus conculcari, paratus regnare, et quicquid acciderit de manu tua accipiam. « Cantabo, et psalmum dicam, » laudabo misericordiam, laudabo justitiam, et voce, et instrumento musico.

11. EXURGE, GLORIA MEA; EXURGE, PSALTERIUM ET CITHARA: EXURGAM DILUCCULO.

Quia dixerat: « Cantabo, et psalmum dicam; » nunc, ut id recte fiat, non invocat Musas, ut profani poetae faciunt, sed invocat Spiritum prophetiae, ut Theodoretus exponit. « Exurge, inquit, gloria mea, » id est, donum spiritus, quo afflante canere soleo mysteria divina; « exurge, psalterium, et cithara, » id est, exurge spiritus meus, et lingua mea: spiritus enim per psalterium intelligitur, quod ex parte superiore sonum edit,

et lingua per citharam, quae ex parte inferiore sonat. « Exurgam diluculo, » id est, summo mane, quod est altissimum tempus contemplandi divina, et canendi Deo, ego spiritus Dei exurgam, et excitabo spiritum tuum et linguam tuam ad canendum. Potest etiam cum S. Hieronymo et S. Augustino hic locus intelligi de resurrectione Christi; David enim, qui satis intelligebat, se in passionibus suis Christi patientis et morientis figuram gerere, Spiritu Sancto afflatus ad Christum loquitur, ac dicit: « Exurge, gloria mea; » nullam enim majorem gloriam David habere potuit, quam ut Pater Christi diceretur. « Exurge, inquit, gloria mea, » Christe redemptor filius meus, et dominus meus; « exurge, psalterium et cithara, » id est, exurge, caro Christi, quae psalterium fuisti, dum divina miracula operando ex parte superiore sonasti; et cithara, dum humana patiente ex parte inferiore sonitum dedisti. Deinde induit ipsum respondentem: « Exurgam diluculo; » satis enim constat Christum a mortuis diluculo surrexisse.

12. CONFITEBOR TIBI IN POPULIS, DOMINE, ET PSALMUM DICAM TIBI IN GENTIBUS.

Surgens diluculo David ad canendum Deo, dicit: « Confitebor tibi, » id est, laudabo te in populis Judaeorum, « et psalmum dicam tibi in gentibus. » Noverat enim sanctus Propheta psalmos suos toto terrarum orbe cantandos a fidelibus, tum ex Judaeis, tum ex gentibus in Ecclesia congregatis. Potest etiam sic exponi, ut Christus, qui dicit: « Exurgam diluculo, » addat etiam se pro corpore suo, quod est Ecclesia, Deum semper et ubique laudaturum.

13. QUONIAM MAGNIFICATA EST USQUE AD CAELOS MISERICORDIA TUA, ET USQUE AD NUBES VERITAS TUA.

Haec est materia laudis apud omnes gentes, quod misericordia Dei magna effecta sit, et creverit usque ad caelos, non in se, quomodo semper est infinita, sed in operibus suis; et pari ratione veritas Dei, sive pro fidelitate, sive pro justitia accipiat, replevit omnia: usque ad nubes, » id est, usque ad caelos; accipit enim propheta pro eodem usque ad caelos, et usque ad nubes, quae ideo dicuntur in Scripturis nubes caeli, Math. xxiii: « Videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus caeli. »

14. EXALTARE SUPER CAELOS, DEUS, ET SUPER OMNEM TERRAM GLORIA TUA.

Quomodo misericordia et veritas Domini pertingunt usque ad caelos, sic etiam par est, ut gloria, et laus ejus, et caelum, et terram repleat.

PSALMUS LVIII

SECUNDUM HEBRAEOS.

V. v. — In finem, 1. Ne disperdas, David in tituli inscriptionem.

2. Si vere utique justitiam loquimini: recta judicate, filii hominum.

3. Etenim in corde iniquitates operamini, in terra injustitias manus vestrae concipiant.

4. Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, locuti sunt falsa.

5. Furor illis secundum similitudinem serpentis: sicut aspidis surdae, et obturantis aures suas.

6. Quae non exaudiet vocem incantantium, et venefici incantantis sapienter.

7. Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum: molas leonum confringet Dominus.

8. Ad nihilum devenient tanquam aqua decurrens: intendit arcum suum donec infirmetur.

9. Sicut cera, quae fluit, auferentur: supercecidit ignis, et non viderunt solem.

10. Priusquam intelligerent spinæ vestrae rhamnum: sicut viventes, sic in ira absorbet eos.

11. Latabitur justus cum viderit vindictam: manus suas lavabit in sanguine peccatoris.

12. Et dicit homo: Si utique est fructus justo, utique est Deus judicans in terra.

V. s. n. — Victori, ut non disperdas David humilem et simplicem.

Si vere utique justitiam loquimini: recta judicate, filii hominum.

Etenim in corde iniquitates [h. holocausta] operamini, in terra iniquitates manuum vestrarum appendite.

Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero loquentes mendacium.

Furor eorum sicut similitudo furoris serpentis, sicut reguli surdi obturantis aurem suam.

Ut non audiat vocem murmurantium, nec incantatoris incantationes callidas.

Deus, excute dentes eorum ex ore eorum; molares [al. molas] leonum confringe, Domine. Dissolvantur quasi aquae quae defluunt: intendet arcum suum [h. sagittam suam] donec conterantur.

Quasi vermis tabefactus periranscat [al. pertranscant]: quasi abortivum mulieris, quod non vidit [al. videt] solem.

Antequam crescant spinæ vestrae in rhamnum, quasi viventes, quasi in ira tempestas rapiet eos.

Latabitur justus cum viderit ultionem: pedes suos lavabit in sanguine impii.

Et dicit [al. dicat] homo: Vere est fructus justo, vere est Deus judicans in terra.

Argumentum. — Reprehendantur homines injusti, judices praesertim, quorum impietas, quae describitur vers. 2-6, tanta sit, ut vindictam divinam provocet, vers. 7-10; quo facto pii in virtutis studio confirmantur, vers. 11-12. Hinc strophæ tres. Conf. I Sam. xxiv, 13; xxvi, 10.

1. Praecentori, ne disperdas, Davidis carmen mysticum.
2. Num revera, o homines muti, justitiam tandem loquimini? Num recta judicabitis, filii hominis?
3. Imo vero iniquitates in corde elaboratis, in terra violentiam manuum vestrarum appenditis.
4. Dellectunt (a via justitiae) impii inde ab utero, errarunt inde a matris ventre loquentes mendacium.
5. Venenum est ipsis sicut venenum serpentis, instar aspidis surdae, quae obturat aurem suam:
6. Quae non audit vocem incantantium, exercentis incantationes perite.

- Deus, discente dentes eorum in ore eorum, dentes (canino-) leunculorum excute, Jova.
- Diffuant ut aquæ quæ decurrunt sibi (evanescent); intendat sagittas suas eo cum effectū, quasi præcisæ (obtusæ) essent.
- Sint ut limax, quæ liquefactione (seu *liquescentis*) abit, ut abortivus mulieris, qui non vidit solem.
- Prius quam persentiscant ollæ vestrae rhamnum, tam vivum quam ardentem turbine abripiet illum (rhamnum Deus).
- Lætabitur justus cum viderit vindictam, gressus suos lavabit in sanguine peccatoris.
- Et dicet homo: Utiq̄e fructus est justo, utiq̄e est Deus iudex in terra.

NOTE.

Vers. 2. Hengstenberg, *num revera muti* (propr. silentium) estis, *ad loquendum justitiam, ad recte iudicandum?* Ewaldus, *num revera justitiam loquimini, o dñi* (iudices — legit *etiam*)? *num recte iudicatis filios hominis?* Maurer, *num revera quod lege constitutum*, quod iustum est, *loquimini*, etc.: Verbi *atom*, ait, *primaria significatio est ligare, hinc lex, pactum*. Alexandrini forsan legerunt *culm*. — Vers. 3. *Non justitiam, sed violentiam, i. e. injustitiam appenditis; et manuum vestrarum ponitur ob corde in priori hemistichio, sed violentiam, i. e. injustitiam appenditis; et manuum vestrarum ponitur ob corde in priori hemistichio.* Alii non male: Filicibus infer vos distribuitis prædam injustitia captam. — Vers. 4. Sensus: *Malitia vorum est inveterata.* — Vers. 5. Hengstenberg, *instar aspidis surdæ, improbus obturat*, etc. — Vers. 6. *Exercens incantationes, propr. ligantis nodos magicos.* — Vers. 8. Alii, *sagittas suas*, et ecce! sunt improbi quasi succedantur. — Vers. 9. *Vidit*, propr. viderunt, et abortivus collective sumpto. Alii, *ut limax...* prohi quasi succedantur. — Vers. 10. Rhamni spinis oblongis usus multus est apud Orientales ad ignem in foco, quod facile flagrat. Vivum, virentem adhuc nec igne satis accensum. *Ardentem*, propr. ardorem, pro re ardente, puta rhamno. Proverb. locutio, cuius sensus: *Antequam consilia vestra ad maturitatem aut effectum pervenerint, improviso omnes vestrae machinationes evertentur.* « Saepè accidere solet, ait Rosenmüller, illis, qui per deserta iter facientes cibos parare sibi volunt, ut subita coorta tempestate ignis ad cibos coquendos accensus extinguatur, omnisque epularum apparatus destruat ac dissipetur: unde hæc similitudo ducta videtur. » Alii, *priusquam animadvertant*, animadvertere aliquis possit, cito, præter expectationem, *spina vestra* sunt dumtaxat, celeriter spina vestra excreverunt in dumum amplum et latum; *tan vivum, virentem, quam ardentem, aridum*, i. e. totum turbine abripiet illum, dumum Deus, i. e. cito vos, improbi, efflorescitis, sed subito vos omnes ad unum in perniciem agit Deus. Alii, *priusquam persentiscant spina vestra*, i. e. inopinato, dumtaxat (vos singulos universosque, sive virentem, sive aridum, abripiet illum Deus. Vilgati sensus: Ut agricola succrescentes in arvis teneriores adhuc spinas, antequam duriores fiant, ac ledere possint, radicitus evellit, et quasi cum iris quadam detestatus abijcit, sic illos nondum satis in improbitate confirmatos Deus vita privabit. — Vers. 11. *Lavabit*: post pugnam victores necessario pedes ponunt in sanguine hostium. — Vers. 12. *Pro utiq̄e, alii tantum, solummodo*: non male. Alexandrini legerunt *hofflam*.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, ne disperdas, David in tituli inscriptionem.

Titulus nihil habet novi. Argumentum est æcis reprehensio hominum iniquorum: quamvis enim

videndi nata sit ex iniquitate Sauds. et ministrorum eius persecutio. Davidem, tamen reprehensio est generalis, et, ut monuit S. Augustinus, concionatur Spiritus Sanctus per os Prophetæ ad universum genus humanum.

EXPLICATIO PSALMI.

1. SI VERE UTIQUE JUSTITIAM LOQUIMINI: RECTA IUDICATE, FILII HOMINUM.

Non desunt ex recentioribus, qui velint totum versiculum hunc legi per interrogationem, hoc modo: « Num vere justitiam loquimini? num recta iudicatis, filii hominum? » Sed veteres omnes, Hilarius, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Euthymius et alii legunt ut nos in textu nostro habemus. Sanctus autem Hieronymus non solum in expositione Psalterii, sed etiam in versione ex hebræo verit: *Si vere utique justitiam loquimini, recta iudicatis, filii hominum*. Quamvis enim in prima parte versiculi adsit in hebræo littera η he, quæ est signum interrogationis, tamen in secunda non habetur; proinde ad verbum sic vertendum esset: *Num vere justitiam loquimini? recta iudicatis, filii hominum; quæ sententia eadem est, cum ista: « Si vere utique justitiam loquimini, recta iudicatis, filii hominum. »* Igitur sententia Prophetæ hæc est: « Cum omnes homines interrogati an sit bonum furari, mœchari, decipere, et similia, recte respondant non esse bonum, quia lex scripta in corde docet ista non esse bona, cum nemini velit talia sibi fieri, convincuntur omnes iniqui non vere loqui justitiam, sed fide ac simulate, quia in corde suo iudicant sibi esse bonum furari, mœchari, decipere, et similia: non enim facerent, nisi bonum sibi esse crederent. Nec solum convincuntur esse mendaces, dum falso loquuntur justitiam, et dicunt: Non est bonum furari, mœchari, decipere, et similia; sed etiam convincuntur mirabili cecitate laborare, cum negare non possint malum esse furari, cum videant se non posse pati fures: et tamen iudicant, sibi bonum esse furari, et facere alteri, quod sibi fieri nolunt; nam si bonum est furtum, quare nolunt sibi fieri? si non est bonum, quare volunt alteri facere? Adversus istam voluntariam et inexcusabilem cecitatem clamat Spiritus Sanctus: « Si vere utique justitiam loquimini, dum iudicatis: Malum est furari, mœchari, et similia; et recta iudicatis, filii hominum. » id est, iudicatis in corde vestro, non esse faciendâ, ac per hoc nolite facere, quæ mala esse confessi estis.

2. ET ENIM IN CORDE INIQUITATES OPERAMINI: IN TERRA INIUSTITIAS MANUS VESTRE CONCINNANT.

Ostendit, non sine causa se admonuisse, ut recta iudicet, si justitiam vere loquuntur; nam apparet contraria illos facere, ac per hoc non vere justitiam loqui, sed fide ac mendaciter. « Et enim, inquit, in corde iniquitates operamini, » id est, corde iudicatis, ac decernitis mala, neque ibi sistitis; sed « in terra manus vestras

cordis mandata exequentes « concinnant » iniquitates. Illud, *in terra*, significat peccata operum non posse fieri, nisi dum hio in terris vivimus: nam in inferno erunt quidem mala desideria, sed facultas exequendi non erit. Illud, *concinunt*, in hebræo est *appendunt*, in greco *connectunt*. Sed omnia idem significant, mirum peccata peccatis apte conjungi, et appendi unum alteri, sed admixta sæpe specie aliqua virtutis, ut turpitudine iniquitatis aliquo modo tegatur. Exemplo esse potest Davidis adulterium: nam adulterio perpetrato, concinnavit David dolium, quod adulterium tegebat, advocato videlicet Uria marito, atque ad uxorem misso, ut ex eo concepit videretur; et quia hoc non successit, ad iunctum adulterii homicidium, atque hoc etiam dolo alio concinnato, ut in prælio perisse dici posset. Vide alia exempla apud S. Augustinum.

3. ALIENATI SUNT PECCATORES A VULVA, ERRABERUNT AD UTERO, LOCUTI SUNT FALSA.

Hæc est alia peccatorum miseria, quod non post multos annos vite peccare incipiunt, sed ab ipsa nativitate, vix in lucem editi a recto tramite deflectunt. « Alienati sunt peccatores a vulva, » id est, ab ipso exitu de vulva alienati sunt a recto tramite, a via veritatis, a beata vita. « Erraverunt ab utero; » hæc est reppitio, et declaratio ejus quod dictum erat, « alienati sunt a vulva, locuti sunt falsa: » hoc enim est primum ordinariæ peccatorum actualium, quod pueri committunt, mendacium videlicet; inde se primum prodi natura corruptio.

4. FUROR ILLIS SECUNDUM SIMILITUDINEM SERPENTIS, SICUT ASPIDIS SURDÆ, ET OBTURANT AURES SUAS.

5. QUÆ NON EXAUDIET VOCEM INCANTANTUM, ET VENEFICI INCANTANTIS SAPIENTER.

Docuit morbum peccati ab ipsa infantia incipere: nunc addit, non solum hunc esse morbum diuturnum, sed etiam gravissimum, quia nonnunquam peccatores tanto furore et tanta obstinatione grassantur in perniciem aliorum hominum, ut similes efficiantur serpentibus illis, qui surdi dicuntur, quia incantationibus nullis cedunt. « Furor illis, » id est, gravissimis peccatoribus, qualis tunc erat Saul, est « secundum similitudinem serpentium, » qui nulla arte mansueti possunt; imo secundum similitudinem « aspidis surdæ, » quæ obturat cauda aures suas, « ut non exaudiat vocem incantantium, nec venefici incantantis sapienter, » id est, valde periti in arte sua. Utum sit verum, an fabulosum, quod dicitur «

aspide, claudente sibi aures, ne audiat maleficum incantantem, non multum refert ad hujus Psalmi explanationem. David enim similitudinem dicit ab eo quod vulgo fertur. Monet etiam S. Augustinus non ideo approbati incantationes veneficorum, quia David inde similitudinem accepit: nam et Dominus in Evangelio similitudines duxit a iudice injusto, « qui nec Deum timet nec hominem reveretur, » Luc. xviii; et a villico iniquitatis qui, « donando bona domini sui, amicos multos sibi conciliavit, » Luc. xvi; et ab illo qui, « invento thesauro in agro alieno, continuo emit agrum illum ut thesauro solus possideretur, » Matth. xiii: nec tamen approbavit injustitiam iudicis, neque fraudes servorum, nec astutiam cupidorum.

6. DEUS CONTERET DENTES EORUM IN ORE IPSORUM, MOLAS LEONUM CONFRINGET DOMINUS.

Descripta gravitate peccati liquorum hominum, inter quos Saulem David numerabat in primis, describitur non penas eorumdem peccatorum aptissimam similitudinem. Prima similitudo continetur in hoc sexto versiculo, et summa ejus est, a Deo auferri potentiam hominum peccatorum, quantumvis magis, robusti et feroces esse videantur: nihil enim robustius et terribilius leone, et in ipso leone nihil durius, acutius, horribilius dentibus molariibus. « Deus » igitur « dentes leonum confringet, » id est, robur et potentiam peccatorum quantumvis potentissimorum auferet. « Deus, inquit, conteret dentes eorum, » peccatorum videlicet, qui instar leonum disceperunt et dilaniant innocentes. « in ore ipsorum, » id est, dum adhuc sunt in ore ipsorum viventium et regentium, nam contere dentes leonum jam evulsos facile est. Declarat, vel repellit more suo Propheta, quod dixit, dum addit: « Molas leonum confringet Dominus, » id est, non solum dentes minores, sed etiam molares, qui sunt omnium maximi et durissimi, confringet Dominus.

7. AD NIHILUM DEVENIENT, TANQUAM AQUA DECURRENS; INTENDIT ARCUM SUUM, DONEC INFIRMENTUR.

Hæc est altera similitudo, quæ docet potentiam impiorum fore brevissimam, et post modicum ita redigendam esse ad nihilum, ut tota progenie extincta, ne vestigium quidem ejus remaneat. Similitudo autem dicitur, vel a torrentibus secundum Augustinum, qui ita intumescunt, et omnia secum rapiunt, ut fumina maxima esse videantur, et tamen post unam, vel alteram horam omnino siccantur et evanescent, ut ne gutta quidem aquæ remaneat in alveis torrentium; vel dicitur similitudo ab ingenti pluvia hiemali, ut exponit S. Hieronymus, quæ per loca declivia ita statim decurrit, ut post modicum cessante pluvia, nusquam aqua ipsa compareat. Exempla innumera adduci possunt tum potentissimorum tyrannorum, ut Saulis, Achab, et Hicroboam, vel Ne-

ronis, Cali, Domitiani, et similibus; tum hæresiarum magni nominis, ut Arii, Nestorii, et cæterorum. « Ad nihilum, inquit, devenient tanquam aqua decurrens, » torrentis vel pluvie, quæ velocissime transit, et vestigium non relinquit. Ac ne putaremus, casu fieri, vel ex naturalibus causis, ut potentissima regna tyrannorum, aut famosissima hæreses tam cito finem accipiant, subjungit Propheta: « Intendit arcum suum, donec infirmetur, » id est, impiorum potentia tunc celerem finem habebit, quia Deus omnipotens intendit arcum suum adversus eos; neque arcum remittit, donec illi infirmetur, ac debilitentur, et viribus amissis deficiant et pereant.

8. SICUT CERA, QUÆ FLUIT, AUFERENTUR: SUPERCECIDIT IGNIS, ET NON VIDERUNT SOLEM.

Tertia est hæc similitudo, quæ demonstrat, non minus facile esse Deo potentiam tyrannorum, atque aliorum impiorum ad nihilum deducere, quam facile sit soli, aut igni ceram liquefacere: cera enim quantumvis indurata, calori solis vel ignis nullo modo resistit, sed continuo liquefit, defluit et perit. « Sicut cera, inquit, quæ fluit, » tangente illam sole, vel igne, ita « auferentur » de medio homines peccatores. Nam « supercecidit ignis » ira Dei in illos, et ipsi tanquam cera continuo liquefacti perierunt, et non viderunt amplius solem, quem soli viventes videre possunt. In codice hebræo hic versiculus longe aliter habetur. Sic enim verit S. Hieronymus: « Quasi vermis tabefactus pertranseat, quasi abortivum mulieris, quod non vidit solem. Sed quod attinet ad vocabulum שָׁהַבְהוּ *shahabehu*, non possunt reprehendi Septuaginta, quod verterint *ceram*, quia hæc vox non habetur, nisi hoc loco, et aliqui volunt significare *vermiculum*, aliqui *rimuncem*, alii alia. Inter tot opiniones de obscurissima voce, cur non magis credemus Septuaginta Interpretibus antiquioribus, doctioribus, et pluribus? Quod vero pertinet ad illam vocem תָּבַח *tabach*, nulla est difficultas: nam proprie significat *liquefactionem*, et Septuaginta recte verterunt, *ceram quæ fluit*, hoc est, liquefit; et S. Hieronymus, qui verit *tabefactus*, sensum expressit, non verbum. Denique illa verba, נֶפֶשׁ נֶפֶשׁ *nepheh eseth*, S. Hieronymus recte verit, *abortivum mulieris*; sed Septuaginta recte etiam verterunt, *supercecidit ignis*, quia remotis punctis Rabbiniorem illud נֶפֶשׁ *nepheh* potest legi *nepheh*, quod significat *cecidit*, et illud נֶפֶשׁ *eseth*, legerunt sine ultima littera, et verterunt *ignis*, quia *esh ignem* significat.

9. PRIUSQUAM INTELLIGERENT SPINÆ VESTRÆ RHAMNUM: SICUT VIVENTES, SIC IN IRA ABSORBEET EOS.

Hæc est ultima similitudo, quæ docet Propheta, impios succidendos et perdendos a Deo, antequam implere possint mala, quæ adversus justos meditati sunt, ut non habeant gaudium de exte-

minio justorum, quod maxime cupiebant: quomodo Saul antea male perit, quam de morte David lætari potuerit; et Diocletianus, et Maximianus, utaque persecutores Ecclesie prius perierunt quam ultimum exitum christianorum viderint, ad quod totis viribus inhiabant. Similitudo autem desumpta est a spinis, quæ ab agricola succiduntur, dum tenere sunt, antequam ad robur rhamni, quod est lignum magis et durissimis spinis instructum, crescendo perveniant: « Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum; » S. Hieronymus ex hebræo verit: *Antequam spinæ vestræ crescant in rhamnum*. S. Hilarius et S. Augustinus legunt, *antequam producat spinas vestras rhamnus*. Nostra lectio concordat ad verbum cum hebraica et cum græca. Porro lectio S. Hilarii et S. Hieronymi in sensu conveniunt: nam spinas crescere in rhamnum, et spinas teneras, quæ ferre non possunt, paulatim crescere, et fieri rhamnum, qui duris aculeis sulis pungat et feriat: sic etiam rhamnum producere spinas, est rhamnum tenerum, et qui nocere non potest, crescere et induere aculeos, ut maxime nocere valeat. Oportet igitur ad eundem sensum reducere verba obscura nostræ lectionis: id quod fiet, si per vocem *intelligere*, quæ est in hebraico et græco codice, interpretemur, *crescere ad perfectum robur*; quod quidem hominibus convenit, qui tunc ad perfectam ætatem pervenerunt, quando sapere et intelligere incipiunt. Sed per metaphoram tribuitur etiam aliis rebus. Itaque sic exponi potest versiculus: « Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum, » id est, priusquam ad perfectionem suam spinæ teneræ crescendo pervenirent, ut ad instar rhamni pungere, ferire, et lacerare possent; « sicut viventes, sic in ira absorbet eos, » id est, Deus absorbebit (*absorbet enim hoc loco positum est pro absorbebit*, sicut in Evangelio, *Joan. xv, ardet pro ardebit*), Deus, inquam, absorbebit eos sic in ira sua, sicut viventes absorbet solet terra, aut mare: mutatio autem illa personæ familiaris est Prophetis, ut eum loqueretur ad ipsos impios in secunda persona dicens, *spinæ vestræ*, mox transeat ad tertiam dicens, *absorbet eos, pro absorbebit vos*.

10. LETABITUR JUSTUS CUM VIDERIT VINDICTAM; MANUS SUAS LAVABIT IN SANGUINE PECCATORIS.

Cum hæc facta fuerint, quæ supra dicta sunt de perditione impiorum, tunc « letabitur justus, cum viderit vindictam; » non autem amore vindicte letabitur, sed amore justitiæ, et quia videbit se Dei gratia custoditum, non esse lapsum in ea

peccata, unde tam severe puniri mereretur; nec solum letabitur, sed etiam « manus suas lavabit in sanguine peccatorum, » id est, opera bona ipsius magis elucebunt ex comparatione malorum operum peccatorum; nam opposita juxta se posita magis splendent: per sanguinem enim Scripturis, peccatum intelligi solet. Vel dici potest cum S. Augustino, justum hic in terris lavare manus suas, id est, mundare opera sua, et bene operando fieri diligentem, dum cernit sanguinem, id est, mortem ac supplicia impiorum. In hebræo habetur, *pedes suos lavabit*. Sed omnes alii codices græci et latini, et omnes tractatores legunt *manus*.

11. ET DICET HOMO: SI UTIQUE EST FRUCTUS JUSTO, UTIQUE EST DEUS JUDICANS EOS IN TERRA.

Cum impii puniantur, et justus letabitur, tunc « dicit homo, » id est, tunc homines, qui ista videbunt, dicent: Si justitia fructum aliquem adfert, ut vero adfert, ille maximus est fructus, quod Deus summus omnium Juxta non sinit peccatores impunitos, nec justos irremuneratos; sed retractat omnia injusta judicia, et judicat eos, id est, tam malos, quam bonos, tribuens justis debita præmia pro omnibus bonis operibus, quæ fecerunt, et pro omnibus malis, quæ pertulerunt: et impiis debita supplicia pro omnibus peccatis, quæ fecerunt, et pro omnibus deliciis, in quibus lasciverunt. Et sic impletur illud Apoc. xviii: « Quantum se glorificavit, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum. » Judicium autem hoc dicitur fieri in terra, quia fit pro his actionibus quæ factæ sunt in terra, et quia sæpe inchoatur in hac vita, licet perficiendum sit in altera; denique quia ultimum etiam judicium fiet de hominibus, qui adhuc erunt in terra, et inde transiunt erunt, vel ad cælum, vel ad gehennam. Unde dicitur Deus judicaturus orbem terrarum in equitate. In hebræo codice non habetur conditionalis *si*, cum dicitur *si est fructus justo*, sed *quæ ac, vere est fructus justo, vere est Deus judicans eos in terra*. Illud igitur, *si*, quod ex græco transit in codices latinos, non est conditio, vel particula dubitationem significans: sed explicanda est, ut nos paulo ante explicavimus, *si est aliquis fructus justo, ut sine ullo dubio est, hæc est quod Deus judicabit accuratissime omnia opera bona et mala, et non sinit justos in perpetuum opprimi ab impiis; sed impiis condemnatis justos coronabit*. Quæ certe magna est consolatio justorum afflictorum, qui ex fide vivunt, et expectant beatam spem et adventum magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, cui sit laus et gloria.